

РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

АНАЛІЗ МОНІТОРИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ, ЯКІ ПОВ'ЯЗАНІ З ІНКЛЮЗИЄЮ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯМ ЗДОРОВ'Я**ANALYSIS OF THE MONITORING STUDY OF THE LEVEL OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF TEACHERS, WHICH ARE RELATED TO INCLUSION AND HEALTH PREVENTION**

Стаття присвячена одній з актуальних проблем сформованості професійних компетентностей педагогічних працівників, які пов'язані з інклюзією та збереженням здоров'я, висвітленню результатів моніторингового дослідження в Запорізькій області. Проаналізовані результати останніх досліджень і публікацій з таких питань: філософія інклюзивної освіти та концептуальні аспекти інклюзивної освіти, проблеми інклюзивного навчання та впровадження його в освітній простір, досвід навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в інших країнах, поняття та складові професійної компетентності педагога з питань інклюзії та збереження здоров'я. Зокрема, автори розкрили сутність поняття «моніторинг». Виділені загальні висновки в доповіді ЮНЕСКО про глобальний моніторинг освіти за 2020 рік, яка була присвячена інклюзії та освіті. У своєму моніторинговому дослідженні спиралась на затверджений МОН України «Професійний стандарт вчителя початкових класів, вчителя закладу загальної середньої освіти та вчителя початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», в аспекті формування у педагогів інклюзивної компетентності в ході підвищення кваліфікації, що стає обов'язковим аспектом. У ході моніторингового дослідження були висвітлені такі питання: рівень володіння педагогами прийомом залучення учнів з особливими потребами до освітнього процесу й життя звичайного дитячого колективу; знання практик, які допомагають краще підготувати до реального життя всіх учнів; рівень володіння методами адаптації навчальних (освітніх) програм, диференціації, модифікації навчальних завдань за умов створення зони найближчого розвитку учнів різних типологічних груп; прийоми оновлення змісту освіти, заснованого на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві, відомі педагогічним працівникам; прийоми заохочення, стимулювання кожного учня, відомі педагогічним працівникам; технології побудови/модельовання освітнього процесу на принципах педагогіки партнерства, відомі педагогічним працівникам. Узагальнені результати моніторингового дослідження.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, професійні компетентності, моніторинг, збереження здоров'я, здоров'яцентрована дидактична система.

The article is devoted to one of the current problems of formation of professional competencies of pedagogical workers, which are related to inclusion and health prevention, coverage of the results of monitoring research in Zaporizhzhya region. There was analyzed the results of the recent research and publications on: philosophy of inclusive education and conceptual aspects of inclusive education, problems of inclusive education and its implementation in the educational space, the experience of teaching children with psychophysical special needs in other countries, concepts and components of professional competence of teachers on inclusion and health prevention. In particular, the essence of the concept of monitoring was revealed. There were highlighted the general conclusions of the UNESCO report on global monitoring of education for 2020 devoted to inclusion and education. The monitoring study was relied on the "Professional standard of primary school teachers, teachers of general secondary education and primary school teachers (with a diploma of junior specialist)" approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine, in terms of forming inclusive competence in teachers during the advanced trainings, which becomes mandatory aspect. During the monitoring study the following issues were covered: the level of teachers' mastery of techniques for involving students with special needs in the educational process and the life of ordinary children group; knowledge of practices that help to better prepare all students for real life; the level of mastery of methods of adaptation of educational programs, differentiation, modification of educational tasks in terms of creating a zone of immediate development of students of different typological groups; methods of updating the content of education, based on the formation of competencies necessary for successful self-realization in society, that are acquainted to teachers; methods of encouragement, stimulation of each student that are known to pedagogical workers; technologies of construction/modeling educational process on the principles of pedagogy of partnership that are known to pedagogical workers. There were presented generalized results of the monitoring study.

Key words: inclusion, inclusive education, professional competencies, monitoring, health prevention, health-centered didactic system.

УДК 373.5.011.3-051:005.336.2-056.2/.3(045)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/40.23>

Авдєєва С.О.,
ст. викладач кафедри
реабілітаційної педагогіки
та здорового способу життя
Комунального закладу
«Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради

Мінакова І.В.,
ст. викладач кафедри
реабілітаційної педагогіки
та здорового способу життя
Комунального закладу
«Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Широке впровадження ідеї інклюзії в закладах освіти України значною мірою залежить від професійних компетентностей педагогічних кадрів. У цьому ракурсі особливого значення набуває проблема формування інклюзивної компетентності педагогів, що є інтегрованим особистісним утворенням на засадах інклюзивних знань, спеціальних інклюзивних умінь і навичок, професійних і особистісно значущих якостей, опанування здоров'я збережувальними і корекційно-розвивальними технологіями, що зумовлюють його готовність до професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка авторів досліджували різні аспекти питання інклюзивної освіти: філософія інклюзивної освіти та концептуальні аспекти інклюзивної освіти (І. Зязюн, В. Кремін, В. Синьов, Н. Софій, Ю. Найда тощо); вивчення проблем інклюзивного навчання та впровадження його в освітній простір (В. Бондар, Л. Вавіна, М. Ворон, Т. Гінєтова, Л. Даниленко, Е. Даніелс, М. Деркач, Н. Дятленко, С. Єфімова, В. Засенко, Ю. Кавун, Н. Коломінський, А. Колупаєва, Г. Кукуруза, Ю. Найда, Л. Петушкова, П. Придатченко, Ю. Рибачук, Т. Сак, М. Сварник, Є. Синьова, Г. Сіліна, Н. Слободянюк, Н. Софій, К. Стаффорд, О. Таранченко, Н. Тимошенко, П. Троханіс, Ю. Швалб та інші науковці); аналіз досвіду навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в інших країнах (О. Іонова, А. Колупаєва, К. Кольченко, Г. Нікуліна, П. Таланчук та інші вчені).

Багатогранному і складному процесу розвитку професійної підготовки вчителів у закладах освіти з питань охорони і зміцнення здоров'я школярів і студентів присвятили свої наукові праці такі науковці: В. Бобрицька, Т. Бойченко, Ю. Бойчук, Г. Воскобойнікова, М. Гончаренко, В. Горазук, М. Гриньова, В. Оржеховська, І. Поташник, О. Савченко, С. Страшко, В. Шахненко, С. Шмалєй та інші вчені [1, с. 35].

Широко розглядається у вітчизняній і зарубіжній психолого-педагогічній літературі поняття «професійна компетентність педагога». Більшість дослідників пов'язують її з поняттям професійної культури (Ю. Бойчук, Є. Бондаревська, В. Гриньова, Т. Іванова, Н. Крилова, В. Лозова, О. Пометун тощо), інші – з рівнем професійної освіти (Б. Гершунський та інші науковці); визначають її як одну з суб'єктних властивостей особистості, яка обумовлює ефективність професійної діяльності (Д. Гришин, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна та інші вчені) [3, с. 109].

Ми підтримуємо думку Т. П'ятакової про те, що «інклюзивна компетентність педагога – це інтегративне, особистісне утворення, що зумовлює здатність здійснювати професійні функції в процесі інклюзивного навчання, враховуючи різноманітні

освітні потреби учнів і забезпечуючи включення дитини з обмеженими можливостями здоров'я в середовище освітнього закладу і створення умов для її розвитку і саморозвитку» [6].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на різноманітність досліджень, питання формування інклюзивної компетентності педагогічних працівників залишається недостатньо вивченим.

Мета статті полягає в описі результатів моніторингового дослідження рівня сформованості професійних компетентностей педагогічних працівників Запорізької області, які пов'язані з інклюзією та збереженням здоров'я.

Виклад основного матеріалу. Моніторинг – слово, що ввійшло в педагогічний лексикон відносно недавно. Сучасний словник іноземних слів визначає його як постійне дослідження якого-небудь процесу з метою виявлення його відповідності бажаному результату або первісним припущенням.

Моніторинг (від лат. *monitor* – застережливий) – у широкому змісті – спеціально організоване, систематичне спостереження за станом об'єктів, явищ, процесів з метою їхньої оцінки, контролю або прогнозу.

Моніторинг як інструментарій вивчення різних аспектів педагогічної діяльності часто зустрічається в сучасній науці.

Доповідь ЮНЕСКО про глобальний моніторинг освіти за 2020 рік була присвячена інклюзії та освіті. Виділені загальні висновки цих досліджень:

- Ключовим бар'єром для інклюзії є відсутність віри в можливе і бажане.

- Системи освіти, крок за кроком, охоплюють включення в освіту незалежно від здібностей, досвіду та особистості учнів. Реагування на різноманітність потреб в освіті необхідне для досягнення широких цілей соціальної інклюзії.

- Вчителі повинні бути готові навчати учнів із різним досвідом та здібностями.

- Інклюзивне навчання вимагає від учителів усвідомлювати досвід та здібності кожного учня та бути відкритими для різноманітності.

Близько 25% учителів у 48 системах освіти стверджують про гостру потребу підвищення кваліфікації в галузі навчання учнів з особливими освітніми потребами [5].

Згідно з затвердженим МОН України «Професійним стандартом вчителя початкових класів, вчителя закладу загальної середньої освіти і вчителя початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», формування у педагогів інклюзивної компетентності в ході підвищення кваліфікації стає обов'язковим аспектом.

Профіль інклюзивного вчителя включає перелік знань, компетентностей і цінностей, якими має володіти вчитель, щоб забезпечити інклюзивне навчання. Значна увага приділяється розвитку таких цінностей, як:

- цінування різноманітності;
- підтримка всіх учнів;
- робота з іншими – співпраця та робота в команді;
- особистий професійний розвиток.

Для вивчення рівня сформованості професійних компетентностей педагогічних працівників, які пов'язані з інклюзією та збереженням здоров'я, кафедрою реабілітаційної педагогіки та здорового способу життя Комунального закладу «Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради було проведено моніторингове дослідження.

В опитуванні взяли участь 63 педагоги закладів загальної середньої та дошкільної освіти Запорізької області. Термін проведення моніторингового дослідження: квітень-травень 2021 року. Формат проведення дослідження: онлайн-опитування. Методи дослідження: статистика за певними питаннями, статистична обробка даних, порівняльний аналіз відповідей респондентів, візуалізація та інтерпретація результатів.

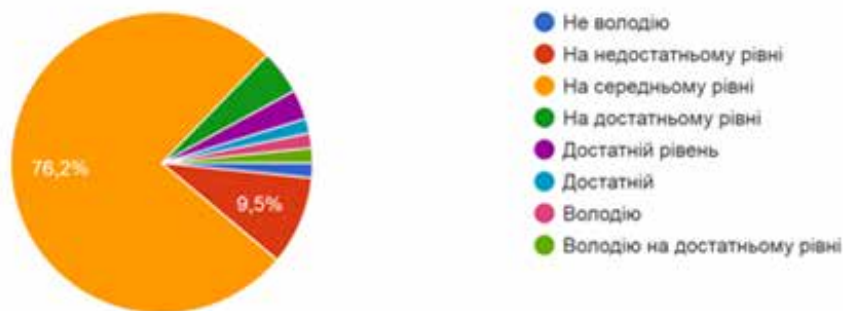
За даними моніторингу, вік респондентів був від 19 до 64 років. Більшість респондентів у віці від 30 до 45 років, це становить 52% усіх респондентів.

Переважає більшість респондентів – це асистенти вчителя, асистенти вихователя – понад 45%, інструктори з фізичного виховання – 25%, вчитель фізичної культури – 15%, корекційні педагоги (логопеди, практичні психологи) – понад 10%, педагоги (вчителі початкових класів, вчителі-предметники) – 5%. Серед респондентів майже 89% працюють у закладах загальної середньої освіти, також в опитуванні взяли участь працівники дошкільних закладів та закладів початкової ланки.

Учасникам моніторингу було запропоновано 13 питань.

Аналізуючи відповіді педагогів на питання щодо рівня володіння ними прийомами залучення учнів з особливими потребами до освітнього процесу й життя звичайного дитячого колективу, тільки 4,8% респондентів добре або на достатньому рівні володіють такими прийомами, більшість (76,2%) володіють ними на середньому рівні, тоді як на недостатньому рівні – 9,5% респондентів.

Рівень володіння Вами прийомами залучення учнів з особливими потребами до освітнього процесу й життя звичайного дитячого колективу
63 відповіді

Педагоги добре обізнані у формах роботи з учнями в інклюзивних класах. Були названі як загальні форми – індивідуальні, словесні, наочні, практичні, так і інтерактивні – групові, ігрові, робота над проектами, арт-терапія тощо.

Відповідаючи на питання щодо практик, які допомагають краще підготувати до реального життя всіх учнів, респонденти назвали соціалізацію, розвиток життєвих навичок та педагогіку партнерства. Це повністю показує головну мету інклюзії – ліквідації соціальної ізоляції (виключення). Педагоги добре обізнані в тому, що розвиток сучасного суспільства детермінує повагу до людського розмаїття, встановлення принципів солідарності та безпеки, що забезпечує захист та повне інтегрування у соціум усіх верств населення, насамперед – осіб з обмеженими можливостями здоров'я. Це зумовлено визначенням

головної мети соціального розвитку – створення «суспільства для всіх».

Однак звертаємо увагу на те, що не всі респонденти володіють знаннями таких практик, значна кількість звужує поняття «інклюзивна практика» тільки до роботи з дітьми з особливими освітніми проблемами.

Одним з ефективних засобів педагогічного впливу, який сприяє вихованню та навчанню учнів відповідно до сучасних потреб суспільства, виступає прийом заохочення. Більшість респондентів погоджуються з прийняттям таких форм заохочення, як похвала, схвалення, заохочення-нагорода, заохочення довірою, заохочення задоволенням певних інтересів, потреб, заохочення вираженням позитивного ставлення тощо.

Відповідаючи на питання про рівень володіння методиками адаптації навчальних (освітніх)

програм, диференціації, модифікації навчальних завдань за умов створення зони найближчого розвитку учнів різних типологічних груп, більшість респондентів відповіли, що володіють методиками на середньому рівні – це становить 46% усіх респондентів, на достатньому рівні – 31,7% респондентів, на недостатньому рівні володіють 17,5%, не володіють методиками – 4% респондентів.

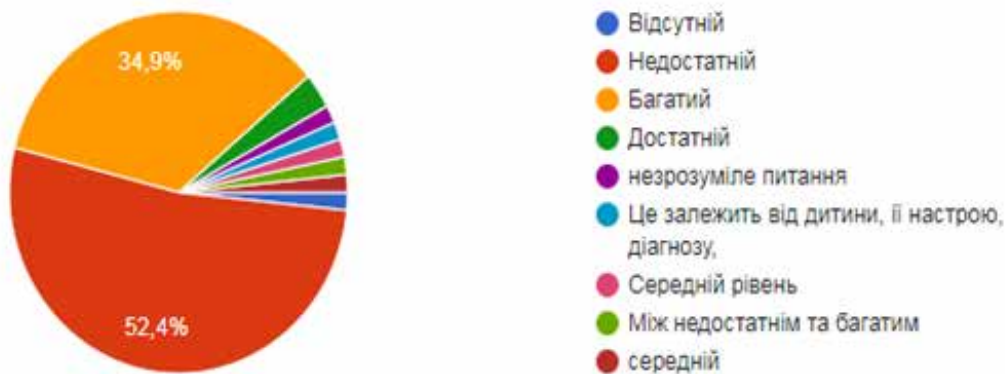
Для якісного забезпечення індивідуалізації освітнього процесу педагогічним працівникам треба звернути увагу на більшу ґрунтовність знань щодо методик адаптації навчальних (освітніх) програм розвитку учнів з різних типологічних груп.

В Новій українській школі основною базовою демократичною цінністю є повага до гідності кожної людини. Педагогіка партнерства є ключовим компонентом Нової української школи. Основним принци-

пом педагогіки партнерства є повага до особистості, доброзичливість і позитивне ставлення, довіра у відносинах, діалог – взаємодія – взаємоповага, розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків), принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Практично всі респонденти називали технології, які базуються на зазначених вище принципах. Однак незначна кількість респондентів відповіла, що не володіє повною мірою такими технологіями. Тому звертаємо увагу на нагальну потребу вивчення цього питання.

Високий досвід підтримки різноманітності підтвердили 34,9% респондентів, але 52,4% мають недостатній рівень.

Щодо прийомів підтримки різноманітності в освітньому процесі, то відповіді респондентів можна звести до таких прийомів, як індивідуалізація, диференціація, толерантність тощо. Однак частина педагогів не змогла відповісти на це питання. Треба звернути увагу на те, що інклюзивна освіта – це підхід для всіх учнів, а не лише для тих, кого сприймають як тих, хто має різні потреби та можуть бути під ризиком виключення з освітніх можливостей. Учні можуть пізнавати різноманітність через себе та своїх однолітків.

Сучасна шкільна освіта в Україні спрямована на надання учневі необхідних знань, вироблення вмінь і навичок, за період навчання він має засвоїти багато фактичного матеріалу. Натомість школа сьогодні недостатньо навчає школярів приймати рішення, використовувати інформаційні та комунікаційні технології, критично мислити, вирішувати конфлікти, орієнтуватись на ринку праці тощо. Зміст освіти сьогодні недостатньо відповідає потребам суспільства та ринку праці, не спрямований на набуття необхідних життєвих компетентностей.

Більшість респондентів добре розуміє цю проблему і тому, відповідаючи на питання про прийоми оновлення змісту освіти, заснованого на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві, зробили акцент на таких аспектах, як компетентнісний підхід, дитиноцентризм, нова система вимірювання й оцінювання результатів навчання, інтегроване навчання, оновлення освітнього середовища, оновлення та перегляд навчальних програм, змісту навчально-дидактичних матеріалів, підручників, формування методів навчання, оновлення підготовки педагогічних працівників. Але щодо прийомів оновлення значна частина респондентів зовсім не змогла відповісти на це питання через те, що не зрозуміла його сутність.

Опитування виявило, що більшість респондентів не розрізняють поняття збереження, розвитку здоров'я та культури здоров'я. Звертаємо увагу на те, що здоров'яцентрована дидактична система – це комплекс детермінованих дій для всіх учасників освітнього процесу щодо збереження, розвитку здоров'я підрастаючого покоління, формування культури здоров'я з пріоритетним вико-

ристанням педагогічних технологій особистісного вдосконалення. І тому питання вивчення складових здоров'яцентрованої дидактичної системи актуальне для всіх суб'єктів освітнього процесу, а в межах інклюзії – перш за все.

Висновки. Вирішення широкого кола нових завдань інклюзивної освіти вимагає перебудови та зміни всієї системи підготовки фахівців для сфери освіти. Необхідність швидкого, гнучкого, тонкого налаштування і реагування в міжособистісній взаємодії вчителя й учнів висуває нові вимоги до особистісних характеристик учителя і сформованості його інклюзивної компетентності як обов'язкової складової загальної професійної компетентності. Учитель повинен володіти високими показниками професійної соціальної адаптованості, особистісної лабільності, емпатійності, рефлексивності, вираженими перцептивними, комунікативними та організаторськими здібностями, бути носієм гуманістичних цінностей та ідеалів. Нові принципи інклюзивної освіти вимагають вмонтування в програми підготовки майбутніх учителів нових освітніх модулів, що включають спеціальні дисципліни, забезпечують готовність до широкої партнерської взаємодії та творчої співпраці в умовах інклюзивного навчання [1, с. 117].

Аналіз результатів дослідження рівня сформованості професійних компетентностей педагогічних працівників Запорізької області, які пов'язані з інклюзією та збереженням здоров'я, дозволяють виокремити деякі аспекти, котрі потребують особливої уваги, а саме:

- прийоми оновлення змісту освіти, знання інклюзивних практик;
- вивчення складових здоров'яцентрованої дидактичної системи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойчук Ю.Д., Бородіна О.С., Микитюк О.М. Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя основ здоров'я : монографія. Харків : ХНПУ, 2015. 117 с.
2. Бойчук Ю.Д. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя: теоретико-методичні аспекти : монографія. Суми : Університетська книга, 2008. 357 с.
3. Воскобойнікова Г.Л. Медико-валеологічна компетентність майбутнього учителя початкової школи. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи* : зб. наук. пр. Київ, 2015. С. 109–112.
4. Кучерук О.С. Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя основ здоров'я як результат його підготовки до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання. *Наукові записки. Сер. Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Кіровоград, 2013. Вип. 121. № 1. С. 109–112.
5. Global Education Monitoring Report 2020 Inclusion and Education. URL: <https://inclusivepracticessite.blog/> (дата звернення: 20.09.2021).
6. Розвиток інклюзивної компетентності вчителя: швейцарський досвід. *Безкоштовна електронна бібліотека* : веб-сайт. URL: <http://uk.x-pdf.ru/5kulturologiya/1469090-1-udk-37112300176-3784-494-rozvitok-inklyuzivnoi-kompetentnosti-vchitelya-shveycarskiy-dosvid-tetyana-pyatakova-avtor-s.php> (дата звернення: 18.09.2021).